

גבולות היחידה: שמות פרק א' פסוקים ט"ו-כ"ב

נושא היחידה: גזרת הבנים וגבורת המיילדות

מספר שיעורים על פי המתווה: 1

כתבה: חיה לואיס

הסבר כללי:

יחידה זו עוסקת בגזרת פרעה – המתת הבנים – על שני שלביה: תחילה על ידי המיילדות, ולאחר מכן על ידי העם. המסר המרכזי העולה מן הלימוד הוא מסירות הנפש של המיילדות ויראת ה' שלהן.

פתיחה:

בפסוקים הקודמים למדנו על חששו של פרעה מפני התרבות בני ישראל, ועל הגזרות שגזר כדי להתמודד עם המצב החדש.

התלמידים יתארו בלשונם את שני השלבים בגזרת השעבוד כפי שנלמדו. לאחר מכן, נציין כי הגזרות לא השיגו את מטרתן. מה יעשה פרעה כעת?

סביר להניח, מהיכרותנו את פרעה ואת רשעותו, שהוא לא יוותר. ואכן, בפסוקים הבאים נלמד על ניסיון נוסף של פרעה להתמודד עם המצב.

עיון בפסוקים:

המורה קורא פסוקים ט"ו-כ"א.

נסביר את המילים החדשות מתוך הפסוקים: אבניים = מקום מושב היולדת. ותיראן = פחדו (הכוונה היא ל"יראת כבוד").

התלמידים יתארו בלשונם את הגזרה ויתנו כותרת לפסוקים: המתת הבנים.

נשאל: על אילו דמויות מוטל הביצוע של גזרה זו? על המיילדות העבריות המכונות שפרה ופועה. עליהן להמית כל בן זכר. נשוחח על האירוניה המרושעת שבגזרה: פרעה לוקח את אלו שתפקידן הוא לסייע בהבאת חיים לעולם, והופך אותן לשליחות המוות.

ננסה לתאר את תחושותיהן של המיילדות: מצד אחד, עליהן לציית לגזרת פרעה, ולא - הן מסכנות את נפשן, ומצד שני – כיצד יוכלו לתת יד להכחדת בני עמם? נפנה את תשומת הלב לכך שבפסוקים אין ביטוי לדילמה זו, והם פוסקים בצורה נחרצת: "ותיראן המיילדות, את-האֱלֹהִים, וְלֹא עָשׂוּ, כַּאֲשֶׁר

דבר אליהן מלך מצרים; ותחיינן, את-הילדים". יש בכך כדי ללמד על גדולתן של המיילדות, שלא היה להן ספק למי עליהן להישמע.

יתר על כן, המיילדות השכילו להבין את חומרת המצב בו מצוי עם ישראל, ולא זו בלבד שלא המיתו את הבנים כמצוות פרעה, אלא אף מסרו את נפשן כדי להחיותם - "ותחיינן, את-הילדים".

נביא את דברי המדרש המתאר את אותה מסירות נפש:

"וכי מאחר שלא עשו כְּאִשֶּׁר דָּבַר אֱלֹהִים, אִין אִנּוּ יוֹדְעִין שְׁקִימוּ אֶת הַיְלָדִים? לְמָה הֶצְרַךְ הַכְּתוּב לומר וְתַחֲיִין אֶת הַיְלָדִים? יֵשׁ קְלוּס בְּתוֹךְ קְלוּס, לֹא דִין שְׁלֹא קִימוּ אֶת דְּבָרָיו, אֲלֵא עוֹד הוֹסִיפוּ לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם טוֹבוֹת. יֵשׁ מֵהֶם שְׁהִיוּ עֲנִיּוֹת, וְהוֹלְכוֹת הַמֵּיִלְדוֹת וּמִגְבוֹת מַיִם וּמִזוֹן מִבְּתֵיהֶם שֶׁל עֲשִׂירוֹת, וּבָאוֹת וְנֹתְנוֹת לַעֲנִיּוֹת, וְהֵן מְחִיּוֹת אֶת בְּנֵיהֶן, הוּא שְׁכָתוּב: וְתַחֲיִין, אֶת-הַיְלָדִים" (שמות רבה א', ט"ו).

הפסוקים מלמדים, מיד לאחר מכן, על השכר שמביאה עמה מסירות הנפש – וַיִּטֵּב

אֶל-הַיָּהִים לְמִיִּלְדוֹת; וַיִּרְבֶּ הָעָם וַיַּעֲצְמוּ, מְאֹד. וַיְהִי, כִּי-יִרְאוּ הַמֵּיִלְדוֹת אֶת-הָאֱלֹהִים; וַיַּעַשׂ לָהֶם, בְּתֵימִם" (פס' כ'-כ"א).

כעת נדון בכמה נקודות נוספות בגזרה זו:

- החשש עמו מתמודדת גזרה זו - "פן-יִרְבֶּה" – החשש מפני העתידים להיוולד.
- הגזרות שגוזר פרעה, מוטלות כולן בצורה של התחכמות - "הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ" (פס' י'). פרעה אינו רוצה "להכריז מלחמה" בגלוי על בני ישראל. כאן רואים זאת במוחש, כשפרעה פונה רק אל המיילדות, ומבקש להסוות את מות הבנים כך שייראה כמוות טבעי. מול התחכמות זו, ניתן להראות את הדרך בה עונות לו המיילדות – גם הן מגינות על עצמן בצורה "מתחכמת" ומספרות לו שהנשים העבריות יולדות ללא עזרה.
- הגזרה אינה משיגה את מטרתה: "וַיִּרְבֶּ הָעָם וַיַּעֲצְמוּ, מְאֹד" (פס' כ').

המורה קורא את פסוק כ"ב.

התלמידים יתנו כותרת לפסוק זה: השלכת הבנים ליאור.

בדומה לגזרת השעבוד, גם גזרת המתת הבנים אינה מצליחה להשיג את מטרתה, שהיא צמצום הילודה בבני ישראל.

ניזכר - מה עשה פרעה בגזרה הקודמת, כאשר זו לא הצליחה? החמיר ושכלל אותה. זה מה שהוא עושה גם במקרה זה. מכיוון שהמיילדות אינן משתפות פעולה, פרעה מרחיב את הגזרה ודורש מכל העם להשליך את הבנים הזכרים הנולדים להם ליאור.

נדון בנקודות הבאות:

- מדוע מכוונות הגזרה רק כלפי הזכרים? נפנה את התלמידים שוב לחשש של פרעה בפסוק י' – פרעה הרי חושש שעם ישראל יקום עליו ויילחם בו, ולכן מצווה על המתת הבנים, שמטבעם יכולים להילחם. אפשר להזכיר בהקשר זה את דברי רש"י על אודות אצטגנינו של פרעה, שחזו בכוכבים את הולדת מושיען של ישראל, וכנגד זה גזרו את הגזרה.
- לא ניתן למצוא בפסוקים פירוט של תוצאת הגזרה. התלמידים בוודאי מכירים את סיפור הצפנת משה בתיבה, המופיע בפרק הבא, ויוכלו לומר כי הגזרה אכן יצאה אל הפועל. כלומר, הורים שנולדו להם תינוקות זכרים, אכן נאלצו להשליכם ליאור. יחד עם זאת, אנו יודעים גם שהשמת מושיען של ישראל לא צלחה.

הצעות להמחשה:

- להמחיש את ביקור המיילדות אצל פרעה (בפעם השנייה, לאחר שלא קיימו את הגזרה), תוך שימת דגש על הטון הכועס של דברי פרעה, ועל החשש שייתכן שליווה את המיילדות בדרכו אליו, לעומת האומץ הרב לו נדרשו בעמדת מולו.
- לכתוב דף מיומנה של אם עברייה המצפה ללידת בנה/בתה ולתאר את רגשותיה ואת לבטיה – חוששת, מתלבטת כיצד לנהוג, מיחלת שזו תהיה בת, ועוד.

מסרים והפנמה:

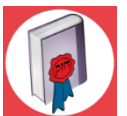
- מסירות הנפש של המיילדות - הן נאמנות אך ורק לקב"ה, מבלי להתחשב בכוחו ובגבורתו של פרעה.
- מן השכר שנתן ה' למיילדות, אנו למדים שה' משלם שכר ליראיו ולעושי מצוותיו.

מבט שלם:

- בנספח, מצורף תרשים המתאר את המבנה של פרק א' – הרקע שהוביל לגזרות פרעה, וחלוקת הגזרות לפי שלבים.

סיכום:

את הטבלה הבאה ניתן למלא במהלך הלימוד או להציגה כסיכום:

הגזרה	עם איזו חשש היא מתמודדת?	המבצע	התוצאה

<p>הגזרה נכשלת - "וְכַאֲשֶׁר יַעֲנוּ אֹתוֹ, כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ"</p>	<p>שרי מסים</p>	<p>החשש מפני העם</p>	<p>1 עבודת - "וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שָׂרֵי מַסִּים, לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם; וַיִּבְנוּ עָרֵי מִסְכָּנוֹת, לְפָרְעֹה-- אֶת-פְּתֹם, וְאֶת-רַעְמֶסֶס"</p>
<p>אינה מצוינת בפסוקים במפורש.</p>	<p>כל העם המצרי</p>	<p>הקיים - "הִנֵּה, עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל-- רַב וְעֲצוּם, מִמֶּנּוּ"</p>	<p>עבודת פרך - "וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּפָרְחָם..."</p>
<p>הגזרה נכשלת - "וַיִּרְבֶּה הָעָם וַיַּעֲצְמוּ, מְאֹד"</p>	<p>המיילדות העבריות</p>	<p>החשש מפני העתידים להיוולד</p>	<p>2 המתת הבנים - "אִם-בֶּן הוּא וְהַמֶּתֶן אֹתוֹ"</p>
<p>אינה מצוינת בפסוקים.</p>	<p>כל העם</p>	<p>- "פֶן-יִרְבֶּה"</p>	<p>השלכת הבנים ליאור - "כֹּל- הַבֶּן הַיּוֹלֵד, הַיָּאֲרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ"</p>

הרחבה והפניות למקורות נוספים:

המיילדות העבריות – קיימת מחלוקת לגבי זהותן:

אברבנאל: "ולא היו עבריות, כי איך יבטח לבו בנשים העבריות שימיתו ולדיהן, אבל היו נשים מצריות מיילדות את העבריות, ר"ל עוזרות אותן ללדת, כמו שאמר "בילדכן את העבריות".

לפי פירוש זה, "המיילדות העבריות" = הנשים שמייילדות את העבריות.

רש"י: "שפרה - זו יוכבד, על שם שמשפרת את הולד. פועה - זו מרים, על שם שפועה ומדברת והוגה לוולד כדרך הנשים המפייסות תינוק בוכה".

גם הרשב"ם אומר: "למיילדות העבריות" – למיילדות שהן העבריות.